

SPINOZA KRING SOEST

Eerste bijeenkomst Ethicaleesgroep

Miriam van Reijen

12 december 2014

Inleiding

Wie met het eerste boek van de Ethica begint kan het best eerst het aanhangsel lezen. (blz 52 e.v.) Daarin legt Spinoza in "gewone" taal uit wat hij elders in meetkundige stijl heeft beschreven. Hierna wordt het lezen van het eerste boek makkelijker te begrijpen. Op zich is Spinoza niet moeilijk te lezen en te begrijpen. Degenen die dat beweren snappen hem soms juist heel goed, maar bedoelen er mee dat ze er niet aan willen.

Vervolgens kijken we naar de plaats, die de Ethica in Spinoza's leven heeft.

Hij is begonnen met een inleiding op Descartes te schrijven, het enige geschrift dat onder zijn eigen naam is uitgegeven. Aanvankelijk was het een college voor een inwonende student Johannes Casarius, maar zijn vrienden drongen er op aan dat hij het op schrift stelde en hebben het uitgegeven. Waarschijnlijk hoopte Spinoza hier ook goodwill mee te kweken voor zijn andere werk. Spinoza was het niet op alle punten eens met Descartes, hetgeen Lodewijk Meijer in het voorwoord ook benadrukt door de lezer te waarschuwen dat wat in het boek staat niet de mening van de schrijver zelf is.

Het verschil met Descartes is:

1. Spinoza gelooft niet in een persoonlijke God, wat Descartes zijn hele leven wel deed.
2. Spinoza gelooft niet in dualisme lichaam (materie) en geest (denken). Hij is een monist.
3. Spinoza gelooft niet in de vrije wil.

*Gonny Pasman - Sackers
Joh. Poststraat 59 3762 VL Soest
tlf: 06-44876223
e-mail: sackers@tiscali.nl*

SPINOZA KRING SOEST

Hierna begint Spinoza aan de Ethica. In zijn brieven aan Van Blijenberg (1664-1665) maakt hij daar al melding van, en van dit niet afgemaakte geschrift is pas in de 19^e eeuw een copie teruggevonden en gepubliceerd als de Korte Verhandeling, die dus een in gewone taal geschreven voorloper van de Ethica is. Van Blijenberg schrijft naar aanleiding van het boek over Descartes aan Spinoza dat hij zelf ook op zoek is naar de waarheid en vrienden met Spinoza wil worden. Spinoza voelt zich hierdoor zeer vereerd en wil er graag voor gaan omdat ze allebei op zoek zijn naar de waarheid. Blijenberg heeft echter bezwaren tegen de filosofie van Spinoza, omdat hij zich vast wil houden aan de bijbel. Hij kon God niet zien zoals Spinoza het uitlegde, hetgeen uiteindelijk het einde van de vriendschap betekende. Deze correspondentie deed Spinoza beseffen dat vanwege het vaste geloof in God en het vasthouden aan een religieuze manier van over God te spreken, de Ethica voor de meesten nog een brug te ver was. Hij legde het werk weg en begon aan zijn Theologisch Politiek Tractaat om het verschil tussen de filosofie/ wetenschap met de religie/theologie uit te leggen. Hij schrijft dat beiden een andere taal hanteren. In 1670 bracht hij dit boek uit, maar anoniem en onder de naam en plaats van een fictieve uitgever. Het boek werd verboden en beleefde daardoor vele herdrukken. Het was verboden vanwege de theologische kwesties, niet vanwege het politieke deel. Terwijl Spinoza nu juist vanwege zijn politieke filosofie en zijn mensbeeld zo actueel is.

Na het verbod op het TTP ging hij verder met de Ethica, die hij had weggelegd. Twee jaar voor zijn dood was het boek af, maar hij wist dat het tijdens zijn leven nooit uitgegeven zou worden.

Hij begon nu met het Politiek Traktaat, waarin hij aan wilde tonen dat in de democratie het kritisch denken voor veel meer mensen bereikbaar was. Hij maakte zich sterk voor de vrije meningsuiting. Iedereen moest kunnen zeggen wat hij wilde, ook in de geloofsgemeenschappen. Die mochten preken wat ze wilden, maar niets aan hun leden verbieden. Spinoza maakt een scherpe scheiding tussen zeggen en handelen, want sommige handelingen kunnen de veiligheid in gevaar brengen. Tussen zeggen en handelen ziet hij nog een derde categorie: de taalhandelingen, ofwel 'performatief taalgebruik'. Dat is taalgebruik dat uitnodigt of oproept tot gedrag, en alleen als dat gedrag niet wenselijk is, moet de staat daarop toezien, want het doel van de staat is te zorgen dat de veiligheid is gewaarborgd.

SPINOZA KRING SOEST

In de groep wordt hiervan als voorbeeld geopperd: Wilders mag vrijuit zeggen "Minder Marokkanen", maar niet "Daar gaan we voor zorgen", want dat laatste is een oproep tot handelen.

Daarmee komen we op het hellende vlak van beledigingen. Beledigen mag niet tot een verbod leiden, want iedereen kan wel gaan roepen beledigd te zijn. "Schelden doet geen zeer". Het wordt anders als het gepaard gaat met fysiek geweld. Dat is wel verboden, want dat is gedrag. Maar niet alle risico's hiervan kunnen worden vermeden. Zo kun je bijvoorbeeld niet het motorrijden voor iedereen verbieden, omdat hierdoor wel eens een verkeersslachtoffer valt, of alcohol voor iedereen verbieden, omdat er mensen zijn, die met een slok op toch achter het stuur gaan zitten en ongelukken veroorzaken. Spinoza vindt dat ook de vrijheid van meningsuiting, die bovendien een goede zaak is, niet voor iedereen beperkt moet worden, ook al zou die wel eens een risico kunnen zijn waardoor er soms slachtoffers vallen. De Ethica bevat geen ethiek of moraal in moderne zin, maar een richtlijn voor een manier van denken en leven waardoor je een gelukkiger mens kunt worden. Ethica kan vertaald worden met "levenskunst".

Spinoza's Ethica bevat dan ook geen enkel normatief begrip. Spinoza ziet de mens zoals hij is, niet zoals hij zou moeten zijn. De taal ontleent hij soms aan de scholastiek en daardoor hebben sommige woorden een andere betekenis dan nu. Zo betekent het woord "recht" bij Spinoza "macht".

De opbouw van de Ethica is als volgt:

1. God. Het is niet de God uit het christendom, die je als mens met goed of slecht gedrag kunt beïnvloeden. God is het hele universum.
2. De Mens. Het draait om diens geluk.
3. Affecten. Het ontstaan van gevoelens vanuit de conatus.
4. Ratio. Deze heeft weinig macht over de passieve affecten.
5. Intuïtie, deze manier van weten (inzicht) heeft wel macht over de passies.

Spinoza zet hiermee alles op zijn plaats.

Er rijzen nu een aantal vragen.

*Gonny Pasman - Sackers
Joh. Poststraat 59 3762 VL Soest
tlf: 06-44876223
e-mail: sackers@tiscali.nl*

SPINOZA KRING SOEST

1. Wat is het doel van de Ethica?

De Ethica behelst geen doel, want Spinoza erkent geen doelloorzaak, maar alleen een werkoorzaak. Spinoza maakt duidelijk hoe hij over alles denkt en wil dat uitleggen en denkt, dat als men het snapt, de samenleving er iets aan heeft en het een handleiding is voor een gelukkig leven. Dit lijkt misschien een doel, maar het is een werkoorzaak, omdat er van alles aan voorafgegaan is bij hemzelf ook, waardoor hij dit denkt en zich genoopt voelt het op te schrijven

Als voorbeeld geeft Miriam een studie. Wij denken dat het kiezen van een studie een doel is, maar het kiezen voor die bepaalde studie en geen andere wordt vooraf gegaan door verschillende oorzaken.

De aanwezigheid van de mens op aarde is ook een gevolg van een aantal oorzaken en heeft geen doel, zoals de religies ons willen doen geloven. **De mens bestaat ook niet.** Alleen concrete individuen bestaan, geen 'universalia', abstracties.

2. Is Spinoza een atheïst?

Dat hangt ervan af hoe je God definieert.

Spinoza heeft geen bewijs nodig voor het bestaan van God, hij is alles wat bestaat zelf. Hierdoor is hij geen atheïst. Hij wordt echter een atheïst genoemd, omdat hij geen menselijke God presenteert. Hij laat namelijk één eigenschap vallen en dat is het 'goed' zijn van God; daarmee lost hij het probleem van het kwaad op. Dit 'goed zijn' is namelijk een menselijke eigenschap. God is onverschillig ten opzichte van de mens. Een tsunami is in de ogen van de mens iets kwaads, maar in het geheel van de natuur is het gewoon een op dat moment noodzakelijk verschijnsel. Dat daardoor veel mensen het leven verliezen is iets wat de natuur niet interesseert. Die is niet liefdevol, want dat is weer een menselijke eigenschap.

3. Is Spinoza een materialist?

Nee! De mens bestaat uit twee modi: lichaam en geest. Samen profileren ze hoe de

SPINOZA KRING SOEST

werkelijkheid verschijnt. Bijvoorbeeld kiespijn: de geest laat ons dat als pijngevoel ervaren, het lichaam als de toestand van het gebit dat slecht is. Of bijvoorbeeld muziek: we kunnen dat ervaren als een mooie melodie of beschrijven als de werking van geluidsgolven.

4. Is Spinoza en fatalist?

Nee, want een fatalist matigt zich aan dat hij weet wat er in de toekomst gaat gebeuren en gaat daarnaar toewerken. Bijvoorbeeld een dokter zegt dat je nog drie maanden te leven hebt en je richt je daar op. (Terwijl achteraf blijkt dat je veel langer mee gaat). Spinoza is wel een determinist. Hij wil de voorafgaande oorzaken kennen, maar kijkt niet vooruit als iets dat nu al vaststaat, want je weet niet wat er in de toekomst gaat gebeuren.

Ook is hij geen parallellist, want lichaam en geest zijn bij hem één en niet twee zaken die gelijk opgaan.

Hij is wel een naturalist, een monist en een panentheïst (geen pantheïst).

12 december 2014

Gonny Pasman - Sackers

*Gonny Pasman - Sackers
Joh. Poststraat 59 3762 VL Soest
tlf: 06-44876223
e-mail: sackers@tiscali.nl*